

משרד התיירות

ממצאי מעקב

פעולות הביקורת

בדצמבר 2008 פרסם משרד מבקר המדינה חוות דעת בנושא "מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר". בחודשים אוקטובר 2010 - פברואר 2011 בדק משרד מבקר המדינה את נושא תיקון הליקויים שפורטו בחוות הדעת. הבדיקה נעשתה בעיקר בגופים האלה: הוועדה לניהול קבר רשב"י, משרד ראש הממשלה, משרד התיירות, משרד הפנים, משרד האוצר, משרד הבריאות, משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, משטרת ישראל, משרד התרבות והספורט, משרד המשפטים, מינהל מקרקעי ישראל, המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים בישראל, איגוד ערים לשירותי כבאות גליל עליון מזרחי והגולן, המועצה האזורית מרום הגליל, מגן דוד אדום ורשות העתיקות.

מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר

תקציר

באתר קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) שוכנים קברי רשב"י ובנו רבי אלעזר ומבנה שהוקם מעליהם (להלן - מבנה רשב"י). האתר נמצא במושב מירון שבגליל העליון, ומבקרים בו יותר ממיליון וחצי אנשים בשנה. בל"ג בעומר - יום הילולת רשב"י - מגיעים למקום מאות אלפי מבקרים.

בדצמבר 2008 פרסם מבקר המדינה חוות דעת בנושא "מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר" (להלן - חוות הדעת).¹

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת, בין היתר, כי המתחם של קבר רשב"י אינו ערוך כנדרש לקליטת עשרות ומאות אלפי האנשים הפוקדים אותו באירועים המוניים. כן נכתב בחוות הדעת כי אין מקום לאפשר את המשך המצב הקיים - ובכלל זה מבנה מוזנח וגורמים העושים בו כבתוך שלהם - ולהפקיר אתר בעל חשיבות רבה הן מן הבחינה הלאומית הן מן הבחינה הדתית.

1 מבקר המדינה, חוות דעת - מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר (2008).

פעולות הביקורת

בחודשים אוקטובר 2010 - פברואר 2011 בדק משרד מבקר המדינה, לסירוגין, באיזו מידה תוקנו הליקויים שפורטו בחוות הדעת. הבדיקות נעשו בגופים האלה: הוועדה לניהול קבר רשב"י (להלן - ועדת החמישה), משרד ראש הממשלה, משרד התיירות, משרד הפנים, משרד האוצר, משרד הבריאות, משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, משטרת ישראל, משרד התרבות והספורט, משרד המשפטים, מינהל מקרקעי ישראל, המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים בישראל², איגוד ערים לשירותי כבאות גליל עליון מזרחי והגולן, המועצה האזורית מרום הגליל (להלן - המועצה האזורית), מגן דוד אדום ורשות העתיקות.

עיקרי הממצאים

1. במרץ 2009, בעקבות פרסום חוות הדעת, הטילה הממשלה³ על מנהל רשות החברות הממשלתיות לבחון את המלצתו של צוות בראשות מנכ"ל משרד ראש הממשלה להקים עמותה ממשלתית/חברה ממשלתית שתהא אחראית לטיפול הכולל בקבר רשב"י אשר במירון ובשטחים מסביבו. ככל שיחלט על הקמתה יובא הדבר לאישור הממשלה.

משרד מבקר המדינה העלה כי החלטת הממשלה לא יושמה.

2. משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת כי רמת התחזוקה של מבנה רשב"י הייתה נמוכה ולא הלמה את קדושת המקום. המועצה האזורית מרום הגליל לא פעלה על פי חוק עזר למרום הגליל (רוכלים), התשכ"ב-1962, לפינוי הרוכלים שפעלו במקום ללא רישיון לניהול עסק.

המעקב בעניין זה העלה כי המצב שתואר לא בא על פתרונו, למעט שיפור מסוים ברמת התחזוקה.

3. עוד צוין בחוות הדעת כי ביולי 2006 פנה משרד התיירות למשרד האוצר בבקשה שמתחם הקבר יופקע מידי ההקדש הספרדי וינהל באמצעות גורם ממשלתי. בתשובת משרד התיירות למשרד מבקר המדינה באוקטובר 2008 נאמר שהמשרד ממשיך לבחון את האפשרות להפקיע את סמכויות הניהול או את המתחם כולו מידי הגורמים הפרטיים המנהלים אותו.

במאי 2011, חתם שר האוצר על הצהרת כוונות "לרכוש זכויות בקרקע הדרושה באופן דחוף לצורך ציבורי". ההודעה פורסמה ברשומות ב-31.5.11.

4. משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת שכל תוספות הבנייה והשינויים במתחם רשב"י ובחלקה הסמוכה לו נעשו בלי אישור של הוועדה המקומית והוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה. עוד צוין בחוות הדעת כי המועצה האזורית נמנעה מלפקח במקום ולהוציא צווי הריסה בגין תוספות בנייה שנבנו ללא אישור הוועדה המחוזית.

2 המרכז מאוגד כעמותה בשליטת משרד התיירות ומקבל ממנו תקציב עבור תחזוקת מתחם קבר רשב"י וההכנות לאירועי ל"ג בעומר.

3 החלטה מס' 4542 של הממשלה, שהתקבלה במרס 2009.

התוספות הלא חוקיות במתחם הקבר ובחלקה הסמוכה לו - בהן התוספת החיצונית הצמודה למרפסת הכוהנים - והשינויים שנעשו בהם ללא אישור עדיין לא נהרסו. לחלופין, אפשר היה להכשיר, ככל שהדבר ניתן על פי החוק, את התוספות והשינויים התואמים את צרכי המקום, אם אכן היו תוספות ושינויים שכאלה, אך גם פעולה זו לא נעשתה. מהנדסת הקונסטרוקציה מטעם הקרן המשפצת את האתר לא אישרה את יציבות המבנים הלא חוקיים וקבעה כי הם עלולים לסכן את יושביהם.

5. המעקב העלה כי וועדת החמישה - שעל פי החלטת בג"ץ הוסמכה להחליט גם בדבר ניהול קופות הצדקה, כספי התרומות והשימוש בהם - קיימה פיקוח על חלק מקופות הצדקה בלבד. מלבד זאת רישום ההכנסות מקופות הצדקה שבשליטת ועדת החמישה וההוצאות מכספיהן אינו מבוקר בידי רואה חשבון חיצוני, כמתחייב בגופים ציבוריים, ולכן אינו תואם סדרי מינהל תקין.

6. המעקב העלה כי ההיערכות ל"ג בעומר שופרה. עם זאת הרשויות המוסמכות ובראשן ועדת החמישה לא הטילו על גורם כלשהו את האחריות לארגון אירועי ל"ג בעומר ולא יוחדה תשומת לב מספקת לאירועים רבים אחרים המתקיימים במשך השנה.

7. בחוות הדעת צוין כי תשתיות הדרכים אינן מספקות: הכבישים ושבילי הגישה היו צרים ולא התאימו לקליטת מאות אלפי האנשים המבקרים באתר.

בעקבות הביקורת הוקם מעבר תת-קרקעי להולכי רגל, והוא מקל במידה ניכרת את תנועת כלי הרכב לאתר. עם זאת טרם בוצעה תכנית כוללת לשיפור מערך התנועה במירוץ, שבכללה הרחבת כבישי גישה צרים ושדרוג הדרכים הקיימות, כדי לאפשר תנועה חופשית של כלל כלי הרכב - ובייחוד רכב הצלה - באירועים רבי משתתפים.

8. בחוות הדעת המליץ משרד מבקר המדינה למועצה האזורית עם הגורמים הנוגעים בדבר כי לקראת ל"ג בעומר התשס"ט תוסדר הצבת המבנים היבילים במקום ולכל מבנה יביל יוקצה שטח שבו יהיה אפשר להתחבר לתשתיות הנחוצות לשהייה במקום, בדומה למקובל בשטחי קמפינג המיועדים לנופש. כן נכתב בחוות הדעת כי אם לא תימצא דרך להסדיר את השהייה במקום, מן הראוי למנוע הצבת מבנים יבילים באזור מתחם רשב"י.

המעקב העלה כי מצב דברים זה לא השתנה, ולא הוקצה לכל מבנה שטח להתחברות מסודרת לתשתיות.

סיכום והמלצות

מתחם רשב"י הוא האתר הקדוש ליהודים השני בגודלו מבחינת מספר המבקרים היהודים. מאז פרסום חוות הדעת של מבקר המדינה בשנת 2008 חלו בו שיפורים, אולם עדיין ניכרות בו בעיות הנוגעות לניהול, לפיקוח ולאכיפת החוק.

משרד מבקר המדינה מעיר כי פיקוח מדוקדק מצד ועדת החמישה - שהוסמכה על פי החלטת בית המשפט העליון, לנהל את אתר הקבר ולפקח על הפעולות הנעשות בו - וכן מימוש סמכויות אכיפה על ידי המועצה האזורית מרום הגליל, מינהל מקרקעי ישראל, המשטרה והממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל, והשלמת מהלך הפקעת המתחם עשויים לסייע להשליט סדר במקום.

על הממשלה לקבוע את מידת מחויבותה לסייע למועצה האזורית לטפל באתר ולחלופין לאכוף על המועצה האזורית, באמצעות משרד הפנים, למלא את תפקידה.

על ועדת החמישה לעודד שיתוף פעולה בין מוסדות המדינה ובין ארגוני החסד והדת הפועלים במקום, כדי לנצל את היתרונות של המגזר הממשלתי ושל הארגונים הפועלים ללא כוונת רווח לניהול אפקטיבי ולפתרון הבעיות הקיימות. כך יתאפשר מתן שירות ראוי לציבור המבקרים הגדול באתר דתי זה.

מבוא

באתר קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) שוכנים קברי רשב"י ובנו רבי אלעזר ומבנה שהוקם מעליהם (להלן - מבנה רשב"י). האתר נמצא במושב מירון שבגליל העליון, ומבקרים בו יותר ממיליון וחצי אנשים בשנה. בל"ג בעומר - שבו נחגגת הלילה לכבוד יום פטירתו של רשב"י - מגיעים למקום מאות אלפי מבקרים. אתר זה הוא מן המקומות הקדושים שחלים עליהם חוק השמירה על המקומות הקדושים, התשכ"ז-1967 ותקנות השמירה על מקומות קדושים ליהודים, התשמ"א-1981 (להלן - חוק מקומות הקדושים ותקנותיו).

בדצמבר 2008 פרסם מבקר המדינה, לפי סעיף 21 לחוק מבקר המדינה, התשי"ח-1958 [נוסח משולב], חוות דעת בנושא "מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר" (להלן - חוות הדעת)⁴.

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת, בין היתר, כי המתחם של קבר רשב"י אינו ערוך כנדרש לקליטת עשרות ומאות אלפי האנשים הפוקדים אותו באירועים המוניים. כן נכתב בחוות הדעת כי אין מקום לאפשר את המשך המצב הקיים - ובכלל זה מבנה מוזנח וגורמים העושים בו כבתוך שלהם - ולהפקיר אתר בעל חשיבות רבה הן מן הבחינה הלאומית הן מן הבחינה הדתית. לפיכך הובהר כי יש לפעול לאלתר להפסקת ההזנחה והפגיעה בקדושת המקום, למניעת הפגיעה במבנים ההיסטוריים ולפתרון הליקויים האחרים שהועלו בחוות הדעת כדי לשמור על שלום ציבור המבקרים במקום וכן על מנת לשמר ולפתח כנדרש את התיירות בו.

בחודשים אוקטובר 2010 - פברואר 2011 בדק משרד מבקר המדינה, לסירוגין, באיזו מידה תוקנו הליקויים שפורטו בחוות הדעת. הבדיקות נעשו בגופים האלה: הוועדה לניהול קבר רשב"י (להלן - ועדת החמישה), משרד ראש הממשלה, משרד התיירות, משרד הפנים, משרד האוצר, משרד הבריאות, משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, משטרת ישראל, משרד התרבות והספורט, משרד המשפטים, מינהל מקרקעי ישראל, המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים בישראל⁵, איגוד ערים לשירותי כבאות גליל עליון מזרחי והגולן (להלן - שירותי הכבאות), המועצה האזורית מרום הגליל (להלן - המועצה האזורית), מגן דוד אדום (להלן - מד"א) ורשות העתיקות. להלן ממצאי המעקב בצד ממצאי חוות הדעת.

4 מבקר המדינה, חוות דעת - מצב קבר רבי שמעון בר יוחאי (רשב"י) במירון וההיערכות לל"ג בעומר (2008).

5 המרכז מאוגד כעמותה בשליטת משרד התיירות ומקבל ממנו תקציב עבור תחזוקת מתחם קבר רשב"י וההכנות לאירועי ל"ג בעומר.

ניהול מתחם רשב"י ומבנה רשב"י

1. בחוות הדעת צוין כי יש מחלוקת ממושכת בין ארבעה גופים פרטיים (שני גופים המייצגים את ועד ההקדש הספרדי ושניים המייצגים את ועד ההקדשות האשכנזי) בדבר הבעלות על חלקים שונים של מבנה רשב"י ועל שטח של כחמישה דונמים לידו (להלן - מתחם רשב"י) וזכויות הניהול שלהם. עוד נכתב בחוות הדעת כי ריבוי המחלוקות והתביעות המשפטיות מונע זה שנים רבות הפעלה יעילה ותקינה של המתחם ומקשה את פיתוחו וכי רמת התחזוקה של מבנה רשב"י נמוכה ואינה הולמת את קדושת המקום.

עוד בשנת 1997 החלו דיונים בבית המשפט בסוגיית ניהולו של קבר רשב"י, ובשנת 2005 ביקשה המדינה מבית המשפט כי יינתן סעד זמני שעניינו קביעת הסדר ניהול זמני לאתר קבר רשב"י. בשנת 2008 נעתר בית המשפט העליון⁶ לבקשתה והחליט כי את האתר תנהל ועדה ובה חמישה חברים: נציג המדינה, שיהיה יו"ר הוועדה, ונציג של כל אחד מארבעת ההקדשות הפועלים באתר. בהחלטה זו נכתב, בין היתר, כי "במקרה שההצבעה תהא שקולה תוכרע היא על פי עמדתו של נציג המדינה. הוועדה תהיה מוסמכת להחליט בכל עניין הנוגע לניהולו של האתר לרבות, בין היתר, בתחומים של בנייה ושיפוץ, קופות הצדקה, ניהול כספי התרומות והשימוש בהם. במילים אחרות, סמכויותיה של הוועדה לא יוגבלו לסמכויות פיקוח".

בעקבות החלטת בית המשפט העליון מינו משרד ראש הממשלה ומשרד המשפטים את הממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל, הרב שמואל רבינוביץ, ליו"ר ועדת החמישה. בספטמבר 2009 מונה מר אלכס ויזניצר לתפקיד יו"ר וועדת החמישה.

2. בדיון שהתקיים בנובמבר 2008 בלשכת מנכ"ל משרד התיירות בהשתתפות יו"ר ועדת החמישה דאז, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (אזרחי), מנהל מחלקה בכיר בלשכה המשפטית של משרד התיירות (להלן - היועץ המשפטי), נציגי משרד הפנים, משרד האוצר ומינהל מקרקעי ישראל ואחרים מסר יו"ר ועדת החמישה כי גויסה תרומה ממשפחת ספרא לחידוש האתר ולשיפוץ. היועץ המשפטי ציין כי כל התרומות צריכות לעבור דרך המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים בישראל או גוף אחר בעל מחויבות למדינה וכי יש לפקח על כך.

ואכן, בשנים 2008-2010 בוצעו עבודות שיפוץ מכספי תרומה של קרן "ספרא". בדצמבר 2008 הוערכה עלותן של העבודות הללו בכ-15 מיליון ש"ח.

בירור שעשה משרד מבקר המדינה העלה כי למרות האמור בהחלטת בית המשפט העליון, ועדת החמישה לא פיקחה על עלות עבודות השיפוץ.

מזכירת ועדת החמישה הודיעה בתשובתה⁷ למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 כי בפועל קרן "ספרא" אינה מעבירה כספים אלא מזמינה במישרין את החומרים והמוצרים, ולכן תרומתה אינה שונה בתכלית מתרומת ספרי תורה, פרוכת או כל מוצר אחר לאתר. בתשובה נוספת ציינה מזכירת הוועדה כי עבודות השיפוץ נבדקות ומאושרות בידי אדריכל ומהנדס הפרויקט, המשמשים זרועה הארוכה של ועדת החמישה.

6 רע"א 07/10029 היועץ המשפטי לממשלה ואח' נ' הקדש העדה הספרדית בעיה"ק צפת ומירון ואח', פדאור (14.5.08).

7 כל התשובות של מזכירת ועדת החמישה שמופיעות במעקב הן על דעת יו"ר ועדת החמישה.

משרד מבקר המדינה מעיר לוועדת החמישה כי בית המשפט העליון הסמיך אותה להחליט בכל עניין הנוגע לניהולו של האתר, לרבות בנייה, שיפוץ וניהול כספי תרומות. עוד מעיר משרד מבקר המדינה כי האדריכל ומהנדס הפרויקט שהוזכרו בתשובתה של מזכירת הוועדה הועסקו מטעם קרן "ספרא" וקיבלו את שכרם מן הקרן, ולכן ספק אם הם יכולים לשמש זרועה הארוכה של ועדת החמישה.

בתשובה נוספת הודיעה מזכירת ועדת החמישה כי הליך בחירת מהנדס הפרויקט לתפקיד נעשה ואושר על ידי שלושה נציגי ועדת החמישה ואי לכך הוא פעל מטעם ועדת החמישה.

משרד מבקר המדינה מעיר כי העובדה שהליך בחירת המהנדס נעשה ואושר על ידי שלושה נציגי ועדת החמישה אינה גורעת מזיקתו לקרן "ספרא" שממנה הוא מקבל את שכרו עבור ביצוע הפרויקט.

3. באוגוסט 2008 מינתה ועדת החמישה את הרב שלמה שלוש למנהל זמני של האתר מטעמה (להלן - מנהל האתר). עד אז שימש הרב שלוש מנהל האתר מטעם ההקדש הספרדי.

למרות המינוי האמור משכורתו של מנהל האתר שולמה על ידי ההקדש הספרדי ולא על ידי הוועדה. זאת ועוד, מנהל האתר מכהן גם כמנכ"ל מוסדות עמותה הקשורה להקדש הספרדי (עמותה זו מפעילה ישיבה במתחם הקבר וכן כולל ותלמוד תורה בצפת). ריבוי תפקידים זה יוצר ניגוד עניינים מוסדי בפעילות מנהל האתר, בייחוד לנוכח מחלוקת שהתגלעה בין ועדת החמישה לעמותה בעניין הזכויות על הקרקע שעליה הוקמו הישיבה וחדר המיועד להדלקת נרות.

מנהל האתר ציין בתשובתו למשרד מבקר המדינה מאפריל 2011 כי "ההקדש-הספרדי משמש רק כצינור להעברת המשכורת וזאת מאחר שלועדת החמישה אין תיק ניכויים במס-הכנסה... וכן מערכת של תשלומי משכורות מסודרת (הנח"ש וכו'). העברת המשכורת בדרך זו חוסכת לוועדה העסקת הנח"ש שלמה ואינה משנה כלום לגבי הכפיות המלאה שלי להוראות והנחיות וועדת החמישה".

משרד מבקר המדינה מעיר כי גם אם ההקדש הספרדי משמש רק צינור להעברת המשכורת כדי לחסוך לוועדה פעילות של הנהלת חשבונות, יש בכך טעם לפגם משום שהדבר יוצר ניגוד עניינים מוסדי בפעילות מנהל האתר. מכל מקום פעילותה הכספית של ועדת החמישה באמצעות ההקדש הספרדי אינה תקינה.

עוד ציין מנהל האתר בתשובתו כי "לא נתקבלה כל החלטה ע"י הוועדה לגבי הסמכות על הקרקע עליה יושבים [גופים שונים] וכן ישיבת הרשב"י, והגופים הפרטיים וישיבת רשב"י ממשיכים לפעול באופן עצמאי ולגבות כסף בתוך מתחמיהם. הוא הוסיף כי "כאשר תתקבל החלטה בוועדה לגבי פעילויות הקשורות או העלולות לפגוע באיזה מן הגופים האמורים, אני אהיה מחוייב לבצע את החלטות הוועדה כפי שיתקבלו בלי כל קשר לדעתי הפרטית", ולכן, לדעתו, אין כל ניגוד עניינים בין פעילותו כמנהל הישיבה ובין פעילותו כמנהל האתר.

משרד מבקר המדינה מעיר כי אחיזתו של מנהל האתר בשני התפקידים כשלעצמה יוצרת חשש לניגוד עניינים, יהא אשר יהא טיב החלטותיה של ועדת החמישה. בתוקף תפקידו אמור מנהל האתר להשתתף בישיבות הוועדה ואף להביע את דעתו בנושאים המועלים בהן, ואולם דעתו עלולה להיות מושפעת מהאינטרסים שלו כמנהל עמותה הקשורה בהקדש הספרדי. אינטרסים אלו שונים מן האינטרסים שהוכרו בהחלטת בג"ץ אשר נתנה ייצוג להקדשות הדתיים בוועדת החמישה, ויש להבדיל ביניהם.

4. משרד מבקר המדינה ציין בסיכום חוות הדעת כי יש כשל מערכתי בטיפול במתחם וכי לנוכח הממצאים החמורים שהועלו בחוות הדעת נדרשת בחינה מקיפה ומהירה של האפשרות למסור את הניהול והתחזוקה של המתחם והשטחים מסביבו לידי גורם מרכזי אחד - מטעם המדינה או בפיקוחה.

בעקבות פרסום חוות הדעת קיבלה הממשלה שתי החלטות בנושא. בהחלטה מס' 4442 של הממשלה, שהתקבלה בינואר 2009 (להלן - החלטת הממשלה מינואר 2009), נקבע כי יוקם צוות בראשות מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשם בחינת האפשרות למסור את הניהול והתחזוקה של מתחם קבר רשב"י במירון והשטחים מסביבו לגורם מרכזי אחד שיפעל מטעם המדינה ובפיקוחה. על הצוות הוטל גם לקבוע בתוך שבועיים מי יהיה הגורם הממלכתי האחראי לניהול אירוע ל"ג בעומר במירון בשנת התשס"ט.

החלטה מס' 4542 של הממשלה, שהתקבלה במרס 2009 (להלן - החלטת הממשלה ממרץ 2009), הטילה על מנהל רשות החברות הממשלתיות לבחון את המלצת הצוות בראשות מנכ"ל משרד ראש הממשלה, אשר הוקם על פי החלטת הממשלה מינואר 2009, להקים עמותה ממשלתית/חברה ממשלתית שתהא אחראית לטיפול הכולל בקבר רשב"י אשר במירון ובשטחים מסביבו. בהחלטה נקבע כי מנהל רשות החברות הממשלתיות יגיש את חוות דעתו והמלצתו למנכ"ל משרד ראש הממשלה בתוך 21 יום. כן נקבע בהחלטה כי אם יוחלט להקים עמותה/חברה ממשלתית יובא הדבר לאישור הממשלה, ואם לא תאושר הקמת עמותה/חברה ממשלתית תקבע הממשלה גורם ממלכתי אחר שיישא באחריות הכוללת לניהול האתר.

משרד מבקר המדינה העלה כי החלטת הממשלה ממרץ 2009 לא יושמה.

מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מר איל גבאי, הודיע בתשובתו למשרד מבקר המדינה ממאי 2011 כי בחודש פברואר 2010 הנחה את גורמי המקצוע במשרדו לפעול לגיבוש הצעת החלטה להסדרת האחריות על קבר רשב"י, ברוח המלצת מבקר המדינה. עבודת המטה בין כלל הגורמים המקצועיים נערכה חודשים, אך בסופו של דבר לא הושגו הסכמות בעיקר בסוגיית הרכב הדירקטוריון, המשקף את מרחב השליטה וההשפעה על אופן התנהלות התאגיד.

לדעת משרד מבקר המדינה, על ראש הממשלה להיכנס בעובי הקורה ולהחיש את הטיפול בהצעת ההחלטה.

פיקוח על הקדשות דתיים

בחוות הדעת צוין כי "בשנים 2003-2007 לא קיבל ולא דרש רשם התאגידים דוחות כספיים מההקדש הספרדי". בתשובת ההקדש הספרדי נאמר כי "להקדש מאזנים מסודרים. בגלל בעיית

סמכות שיפוט (בית דין רבני או בית משפט) לא הוגשו הדוחות לרשם ההקדשות. רשם התאגידים ציין בתשובתו למשרד מבקר המדינה מאוקטובר 2008 כי "מדובר בהקדשות שאינם רשומים אצל רשם ההקדשות, וקיימות מחלוקות לגבי מעמדם (ככל הנראה חלקם רשומים כהקדשות דתיים בבתי הדין הרבני). לפיכך, אין באפשרות רשם ההקדשות לדרוש דיווחים באשר להקדשות אלו". יצוין כי עוד בדוח מבקר המדינה 55ב⁸ לשנת 2004 קבע משרד מבקר המדינה כי על משרד המשפטים לבחון בתיאום עם נשיא בית הדין הרבני הגדול מהי הדרך הראויה לשיפור הפיקוח והבקרה על ההקדשות הדתיים היהודיים כדי להבטיח שימלאו את ייעודם על פי רצון המקדיש.

באוגוסט 2005 מסר האגף הבכיר לביקורת המדינה במשרד ראש הממשלה כי משרד המשפטים בוחן בשיתוף בתי הדין הרבניים את סוגיית הפיקוח על ההקדשות באמצעות רשם ההקדשות או בדרך אחרת.⁹

משרד המשפטים מסר בתשובתו למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 כי "בימים אלו" הוא פועל לקביעת מתווה אחיד לעניין הפיקוח על סוגי ההקדשות השונים.

נכון ליולי 2011 - יותר מחמש שנים לאחר שהרשויות הנוגעות בדבר בחנו את הסוגיה - טרם מונה מפקח על הקדשות דתיים מטעם בית הדין הרבני, ומשרד המשפטים טרם קבע מתווה לעניין הפיקוח על הקדשות דתיים.

המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים

המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים בישראל הוקם כעמותה ממשלתית ב-1989 כדי לתחזק ולפתח את המקומות הקדושים בישראל, ליזום פעולות חינוך והסברה, לחזק את מעמד המקומות הקדושים וכן לאסוף כספים ותרומות מהציבור. על העמותה חלות הוראות חוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975.

עיקר השקעות המדינה בקבר רשב"י מבוצעות באמצעות המרכז. החלטת הממשלה מינואר 2009 הטילה על המרכז לשמש גוף מתאם בין הגורמים המטפלים באירועי ל"ג בעומר במירון ובהכנות לקראתם. בשנת 2010 שילם משרד התיירות באמצעות המרכז כ-12 מיליון ש"ח עבור תחזוקה שוטפת של האתר והוצאות הילולת רשב"י בל"ג בעומר.

1. דוח רואה חשבון משנת 2009, שהוכן עבור משרד התיירות, העלה ליקויים בפעילות המרכז: היעדר גוף המפקח על פעולותיו הכספיות והמינהליות של מנכ"ל המרכז; היעדר בקרה מתאימה ויעילה על פעולותיו הכספיות של המרכז; היעדר יכולת של המרכז לגייס גיוס אפקטיבי של תרומות; ליקויים בבקרה ובפיקוח על כספי הצדקה הנאספים מהקופות המוצבות באתרים השונים; ליקויים הנוגעים לתשלומי שכר לעובדי המרכז; היעדר נוהלי עבודה מפורטים בכל תחומי הפעילות של המרכז.

כמו כן בדוח רואה החשבון הועלו ליקויים של משרד התיירות: חסרו ניהול ופיקוח מקצועיים בכל הנוגע לתחזוקת האתרים, למצב הקופות ולאופן איסוף הכספים, ספירתם והפקדתם, ו"המרכז סבל מסחבת מתמשכת [מצד משרד התיירות] בכל הקשור בהעברת התקציב לתפעולו השוטף ומנכ"ל המרכז התריע על כך בפני הגורמים הרלוונטיים במשרד".

8 ראו מבקר המדינה, דוח שנתי 55ב (2005), בפרק "הפיקוח על הקדשות דתיים יהודיים", עמ' 711.

9 הערות ראש הממשלה לדוח 56א, עמ' 218.

2. באוקטובר 2010, בעת המעקב, הוגשה למשרד מבקר המדינה תלונה על שיהוי של תשלום לשירותי כבאות באירוע ל"ג בעומר, שהיה באחריות המרכז. החשבונות שולמה רק בסוף דצמבר 2010, שבעה חודשים לאחר הספקת השירות.

3. הבדיקה העלתה כי אחד העובדים שהעסיק המרכז באתר קבר רשב"י משמש גם עוזר גבייה לשיבה הפועלת באתר וקשורה להקדש הספרדי. העסקתו בשני הארגונים יוצרת ניגוד עניינים מובנה בפעולותיו.

העובד ציין בתשובתו למשרד מבקר המדינה כי עבודתו בישיבה היא עבודה משרדית, שבכללה מתן קבלות למי שתרמו מרצונם.

משרד מבקר המדינה מעיר כי עיסוקו של העובד בהוצאת קבלות לתורמים יוצר חשש לניגוד עניינים בפעולותיו, ועל כל פנים היה מקום לעגן נושא זה בהסדר למניעת ניגוד עניינים.

4. עד מועד סיום המעקב מונו לדירקטוריון המרכז רק 4 מתוך 16 דירקטורים. היועץ המשפטי של המרכז הודיע בתגובתו למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 כי "כיום אין לעמותה דירקטוריון (אסיפה כללית) ואין היא יכולה להתכנס".

5. משרד מבקר המדינה ביקש לקבל קובץ מחשב ובו פירוט התנועות הכספיות של המרכז לפני שנת 2010. על פי הסברי המרכז, המחשב שבו שמר מנהל החשבונות הקודם את החומר קרס, והנתונים לא גובו. המרכז הודיע בתשובתו מפברואר 2011 כי החומר קיים ומסירתו התעכבה בשל תקלה חמורה במחשב. רק ביולי 2011, המציא המרכז גיבוי של החומר המבוקש.

לתשובתו למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 צירף מנכ"ל המרכז, הרב יוסף שווינגר, את תגובתה של רואת חשבון חדשה, שנבחרה על ידו בהליך של מכרז, ובה מצוין כי בשנת 2010 נבדקו תשלומי השכר בבדיקה פרטנית וניתנה חוות דעת שלפיה כל התנאים הסוציאליים של העובדים מתקיימים. מנהל המרכז ציין בתשובתו כי כל חשבונות הספקים עבור השירותים הניתנים בהילולת רשב"י בל"ג בעומר ולקראתה מועברות למשרד התיירות, ולאחר בדיקה ממושכת מועבר התקציב המיועד לתשלום.

מנכ"ל משרד התיירות, מר נועז בר ניר, ציין בתשובתו ממאי 2011 כי הנחה את אנשיו לבדוק בדיקה מדגמית כדי לבחון אם חל שיפור בניהול המרכז. לדבריו, בבדיקה נבחנו נתוני פברואר 2011, ו"בימים אלה" המשרד מנתח את הממצאים. המנכ"ל הוסיף כי בשנת 2009 הוקם במשרד התיירות פורום המקומות הקדושים בראשות סמנכ"ל המשרד, ובו נעשה בירור בדבר הפעילות השוטפת של המרכז לניהול המקומות הקדושים. כמו כן ציין המנכ"ל כי המשרד מקיים ישיבות שוטפות עם עובדי המרכז בעניין מצב האתרים ותחזוקתם ומבצע ביקורות לבחינת איכותה של תחזוקת האתרים, בהם האתרים בצפון הארץ.

משרד מבקר המדינה מעיר כי לנוכח היעדר תפקוד דירקטוריון המרכז ולנוכח הפיקוח ההדוק והשוטף של משרד התיירות כמתואר בתשובתו - שמשמעותו היא כי אף שהמרכז הוא ישות סטטוטורית עצמאית, בפועל המשרד מנהל אותו - ספק אם המרכז משרת את התכלית שלמענה הוקם.

הפקעת מתחם רשב"י

על מתחם רשב"י חלים חוק מקומות הקדושים ותקנותיו. בתקנות מפורטים המעשים האסורים במקומות הקדושים ובהם הצבת קיוסקים או דוכנים, עיסוק ברוכלות או בכל עסק אחר; פשיטת יד ואיסוף תרומות, חוץ מהצבת קופסאות או קופות צדקה במקומות שהועיד לכך הממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל¹⁰ (להלן גם - הממונה) ולמטרות שקבע; אכילה, שתייה או עריכת חגיגה מחוץ למקומות שהועיד לכך הממונה; לינה מחוץ למקומות שהועיד לכך הממונה.

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת שהממונה לא אכף את הוראות חוק מקומות הקדושים ותקנותיו בדבר מניעה של רוכלות, פשיטת יד, אכילה, שתייה ולינה במתחם רשב"י.

עוד באפריל 1992 כתב סגן היועץ המשפטי של המשרד לענייני דתות דאז להנהלת משרדו כי "הפתרון הנאות לסכך שנוצר הוא הפקעת הקרקע לצורכי ציבור"¹¹. ביולי 2006 פנה משרד התיירות למשרד האוצר, על פי המלצת הממונה על עניינים אזרחיים בפרקליטות המדינה והמלצת הוועדה המייעצת במינהל מקרקעי ישראל, וביקש שמתחם רשב"י יופקע מידי ההקדש הספרדי וינהל באמצעות גורם ממשלתי. בתשובת משרד התיירות למשרד מבקר המדינה מאוקטובר 2008 נאמר שהמשרד ממשיך "בתהליך שהחל והוא בחינת האפשרות להפקיע את סמכויות הניהול או את המתחם כולו מידי הגורמים הפרטיים המנהלים אותו. לאחר מכן ימונה גורם אחד מטעם המדינה שירכז בידי את הסמכויות הנדרשות וינהל את האתר והאזורים שמסביבו".

המעקב העלה כי ביולי 2009 פנה מינהל מקרקעי ישראל לשר האוצר, המוסמך לחתום על מסמך ההפקעה. מתשובתו של משרד האוצר למשרד מבקר המדינה מינואר 2011 עולה כי השר לא חתם על המסמך מפני שבפברואר 2010 נכנס לתוקף תיקון לפקודת ההפקעה, שחייב בין היתר התקנת תקנות לגבי שימוע זכויות של בעלי זכויות לפני ועדה מייעצת טרם ביצוע הפקעה.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 הודיע משרד האוצר כי התקנות החדשות אושרו ונכנסו לתוקף בדצמבר 2010, ועם השלמתן ופרסומן, בתחילת שנת 2011, החלו הגורמים המקצועיים במשרד לקדם שוב את נושא ההפקעה.

מהאמור לעיל עולה כי יותר מארבע שנים מאז החל מהלך ההפקעה - ושנתיים לאחר מועד פרסום חוות הדעת - טרם הושלם ההליך.

ב-5.5.11, לאחר מועד סיום המעקב, חתם שר האוצר על הצהרת כוונות "לרכוש זכויות בקרקע הדרושה באופן דחוף לצורך ציבורי", לפי סעיפים 5 ו-7 לפקודת הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור), 1943. ההודעה פורסמה ברשומות ב-31.5.11.

לדעת משרד מבקר המדינה, גם לאחר השלמת הליך ההפקעה, ואפילו אם בעלות המתחם יעבור בשלמותה למדינה, יש מקום לשתף את נציגי ההקדשות שחברים בוועדת החמישה בניהול האתר מפני שהם עדיין מייצגים את האינטרסים של פלח נכבד של המבקרים.

10 הממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל כפוף לרבנים הראשיים לישראל מן הבחינה המקצועית ולמשרד ראש הממשלה מן הבחינה המינהלית.

11 בעלות ההקדש על האתר הקשתה על נציגי המדינה לממש את סמכויות הפיקוח שלה. בעניין זה ראו מבקר המדינה, דוח שנתי 47 (1997), בפרק "המרכז הארצי לפיתוח מקומות קדושים", עמ' 316.

בנייה לא חוקית במתחם רשב"י ויציבות המבנים

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת כי כל תוספות הבנייה והשינויים במתחם רשב"י ובחלקה הסמוכה לו נעשו בלי אישור של הוועדה המקומית והוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה וכי מועצה האזורית מרום הגליל נמנעה מלפקח במקום ולהוציא צווי הריסה בגין תוספות בנייה שנבנו ללא אישור הוועדה המחוזית. בחוות הדעת צוינו, בין היתר, בית כנסת (אטדגי) שנבנה על גג מבנה רשב"י ללא היתר בנייה ותוספת חיצונית הצמודה למרפסת הכוהנים, שנבנתה בשנת 2008. עוד העלתה חוות הדעת כי בידי המועצה האזורית לא היה מידע מפורט על מצב הקונסטרוקציה של המבנה המקורי והתוספות שלו, על עמידותם ברעידות אדמה ועל עמידתם בעומסים. משרד מבקר המדינה העיר כי היעדר פיקוח ומידע על יציבות המבנים עלול לגרום לסיכוני בטיחות עד כדי סיכון חייהם של המבקרים.

המעקב העלה כי תוספות בנייה שנבנו ללא היתר עדיין עומדות על תלן. עוד באוקטובר 2008 פנה מנהל המחלקה הארצית לאכיפת דיני מקרקעין בפרקליטות המדינה למנהל היחידה הארצית לפיקוח על הבנייה במשרד הפנים וציין, בין היתר, כי עמדתה של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה היא שכדי להסדיר את הפעולות באתר נדרש טיפול דחוף מטעם המדינה בעברות התכנון והבנייה במקום.

בישיבה שהתקיימה בפברואר 2011, שאת סיכומה העביר מנהל רשות העתיקות לשרת התרבות והספורט, הגב' לימור לבנת, ציין מנהל הרשות שמדובר במבנה מסוכן (ראו גם להלן).

מן הראוי לציין גם כי עם המבנים הלא חוקיים נמנה קרוואן של המרכז לפיתוח מקומות קדושים, אשר הוצב ללא רשות סמוך לאחת הישיבות הצמודה למתחם הקבר. באוגוסט 2010 פרצה דלקה בקרוואן אחר, שהוצב ללא רשות באזור בית העלמין מירון, ו-11 בני אדם ששכרו את הקרוואן נפצעו.

התוספות הלא חוקיות במתחם רשב"י ובחלקה הסמוכה לו - בהן התוספת החיצונית הצמודה למרפסת הכוהנים - והשינויים שנעשו בהם ללא אישור עדיין לא נהרסו. לחלופין, אפשר היה להכשיר, ככל שהדבר ניתן על פי החוק, את התוספות והשינויים התואמים את צרכי המקום, אם אכן היו תוספות ושינויים שכאלה, אך גם פעולה זו לא נעשתה. מהנדסת הקונסטרוקציה מטעם הקרן המשפצת את האתר לא אישרה את יציבות המבנים הלא חוקיים וקבעה כי הם עלולים לסכן את יושביהם.

ראש המועצה האזורית, עו"ד עמית סופר, הודיע בתשובתו למשרד מבקר המדינה ממאי 2011 כי למיטב ידיעתו יש אישור קונסטרוקטור ליציבות המבנים וצירף לתשובתו אישור ויזואלי של מהנדס משנת 2009.

משרד מבקר המדינה מעיר כי האישור שסיפק ראש המועצה האזורית לא נבדק על ידי הגורם המקצועי במועצה האזורית.

שימור המבנה

כאמור, נעשו במבנה שינויים ונוספו לו תוספות בנייה ללא היתר של הוועדה המקומית וללא התחשבות בצבינו הייחודי ובחשיבותו ההיסטורית. בשנת 1964 הכריזה רשות העתיקות כי קבר רשב"י (חלקה 12) והחלקה הסמוכה לו (חלקה 70) הם אתר עתיקות. ביולי 1995 שבה הרשות והכריזה כי שתי החלקות הן אתר עתיקות. יצוין כי ההכרזה נוגעת רק לעתיקות שמתחת לפני הקרקע ולא למבנה עצמו. המבנה כשלעצמו לא הוכרז כעתיקה.

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת כי "שום גורם אינו מטפל בשימור מבנה רשב"י: רשות העתיקות אינה מטפלת בכך שכן שרי החינוך והמדע, התרבות והספורט לא פעלו להכריז על המבנה - כמבנה הנפרד מן הקרקע - כבעל ערך היסטורי הראוי לשימור; המועצה לשימור לא טיפלה במבנה אף שהדבר נמצא, לכאורה, בתחום אחריותה; ההקדש הספרדי הטוען לבעלות על המתחם לא פעל לשימורו; והמועצה האזורית לא פעלה לשימור המבנה אף על פי שהוא נמצא בתחום שיפוט... לדעת משרד מבקר המדינה, על שר המדע, התרבות והספורט לבחון באופן יסודי את נושא שימורו של קבר הרשב"י, ובכלל זה שומה עליו לשקול לנצל את סמכותו לפי חוק העתיקות ולהכריז על מבנה רשב"י כעתיקה כדי לחייב את רשות העתיקות לפקח עליו. בתשובתו למשרד מבקר המדינה מאוקטובר 2008, הודיע שר המדע התרבות והספורט, מר גאלב מג'אדלה כי "עם פרסום הרוח הסופי אפעל עפ"י... המלצתכם ואכריז על מבנה רשב"י כעתיקה, זאת תוך שימוש בסמכותי על פי חוק העתיקות, התשל"ח-1978".

אולם במרץ 2009, בטרם הוכרז מבנה רשב"י כעתיקה, מונתה חברת הכנסת לימור לבנת לשרת התרבות והספורט (להלן - השרה) בעקבות חילופי השלטון בישראל, והיא לא הכריזה על המבנה כעתיקה.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מדצמבר 2010 ציינה השרה, בין היתר, כי בשנים 2005-2008 ביצעה רשות העתיקות עבודות תיעוד וסקר שימור והכנה דוח מקצועי ובו תיאור היסטורי של מתחם רשב"י, תיאור אדריכלי של המקום והמלצות לגבי אופן שימור המבנה, אולם חרף זאת עבודות הפיתוח במבנה רשב"י לא תואמו עם רשות העתיקות. השרה הוסיפה בתשובתה כי החליטה להטיל על מנכ"ל רשות העתיקות, מר שוקה דורפמן, לבדוק את הנושא אל מול כל הגורמים הנוגעים בדבר ולהגיש לה את המלצותיו.

גם בתשובת רשות העתיקות מאפריל 2011 צוין כי מעורבותה של רשות העתיקות בתהליך שיקום מתחם רשב"י הייתה חלקית בלבד, וגורמים מחוץ לרשות העתיקות ביצעו את כל עבודות השימור. לדבריה, רמת העבודה הייתה נמוכה ולא עמדה בתקנים של שימור מקצועי.

בתשובה נוספת של השרה, שהתקבלה במשרד מבקר המדינה באפריל 2011, ציינה השרה כי החליטה "לקבל את המלצת רשות העתיקות שלא להכריז על קבר רבי שמעון בר יוחאי כעתיקה, שכן חשיבותו של המבנה הינה דתית באופן מובהק ולא שימורית". השרה צירפה לתשובתה מכתב של מנכ"ל רשות העתיקות ופרוטוקול של ישיבה בראשותו. מבדיקת המסמכים עולה שמנכ"ל רשות העתיקות אמנם ציין במכתבו אל השרה כי למבנה חשיבות דתית מובהקת ולא שימורית, אולם בפרוטוקול הישיבה נכתב שהוא אמר כי מדובר במבנה מסוכן וכי אין לו ערך ארכיאולוגי אלא היסטורי.

משרד מבקר המדינה מעיר כי על פי חוק העתיקות, התשל"ח-1978, "עתיקה" היא, בין היתר, נכס בעל ערך היסטורי שנעשה בידי אדם משנת 1700 לספירה הכללית והשר הכריז שהוא עתיקה. מכאן שאפשר להכריז על נכסים בעלי ערך היסטורי כעתיקה גם אם אין להם ערך ארכיאולוגי. יתר על כן, אין סתירה בין חשיבותו הדתית של קבר רשב"י לחשיבות שימורו, והמלצתה של רשות העתיקות למשוך את ידה מן הטיפול בו למרות היותו מבנה מסוכן, כפי שציין מנהל הרשות, אינה מתיישבת עם סדרי מינהל תקין.

בתשובה שלישית של שרת התרבות והספורט למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2011 צירפה השרה מכתב נוסף של מנהל רשות העתיקות אליה שבו הוא ציין בין היתר כי ערכו ההיסטורי של מבנה רשב"י הוא לא בצורתו או באופיו הפיזי אלא בהקשרו הדתי. כמו כן ציין מנהל רשות העתיקות במכתבו כי הסמכות לעסוק בבניינים מסוכנים נמצאת ברשות המקומית ולא ברשות העתיקות. על יסוד מכתבו של מנהל רשות העתיקות ציינה השרה כי החליטה לקבל את המלצת רשות העתיקות שלא להכריז על מבנה קבר רשב"י בשלב זה כעתיקה.

משרד מבקר המדינה מעיר כי גם בהיעדר הכרזה רשמית על מבנה קבר רשב"י כעתיקה ראוי שרשות העתיקות תמשיך לחוות את דעתה המקצועית על אופן שימור המבנה ועל רמת העבודות בפועל, כפי שעשתה בעבר. כמו כן ראוי שרשות העתיקות תיתן את דעתה גם על רמת הסיכון של המבנה שעלול לסכן את הציבור ועל כן תתריע על כך לפני הגורמים המוסמכים, גם אם הדבר אינו בגדר הצר של תחומי סמכותה.

בנוגע לוועדת החמישה לניהול קבר רשב"י, מן הראוי שאוזניה יהיו קשובות לחוות דעתה של רשות העתיקות ולהמלצותיה לגבי אופן השימור של מבנה הקבר.

תחזוקת האתר

1. משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת כי רמת התחזוקה של מבנה רשב"י הייתה נמוכה ולא הלמה את קדושת המקום: במתחם הקבר פעלו קבצנים רבים והטרירו את המתפללים; חדרים בקומה השנייה של המבנה שימשו ללינה; באולמות בתוך המבנה, סמוך לציוני הקברים, נראו מבקרים סועדים את לבם; מבקרים נשארו ללון במבנה ולא פונו, אלא כשניקו את המקום ניקוי יסודי; סמוך לכניסה המערבית למבנה רשב"י נראה כמה פעמים רוכל שהציע את מרכולתו על גבי שולחנות מתקפלים; מעבר לכביש הוצבו דוכנים ניידים לממכר תשמישי קדושה ותבלינים ללא רישיון לניהול עסק, והם הפריעו לתנועת האוטובוסים במקום.

התברר שפקחי המועצה האזורית מרום הגליל, שהגיעו למקום מפעם לפעם, לא הטילו קנסות מינהליים, העשויים להרתיע את הרוכלים. המועצה האזורית מרום הגליל לא פעלה על פי חוק עזר למרום הגליל (רוכלים), התשכ"ב-1962, לפינוי הרוכלים שפעלו במקום ללא רישיון לניהול עסק. לדברי היועץ המשפטי של המועצה האזורית, המועצה לא הגישה תביעות משפטיות נגד הרוכלים.

משרד מבקר המדינה העיר בחוות הדעת כי מחובתה של המועצה האזורית לאכוף את הדין, ובכלל זה את איסור הרוכלות, במשך כל השנה. אי-אכיפת האיסור גורמת לפגיעה בציבור המתפללים והמבקרים באתר, להפרעה לתנועה ולסיכון שלומם של הולכי הרגל ואינה עולה בקנה אחד עם אופיו של האתר ועם קדושתו.

המעקב בעניין זה העלה כי המצב שתואר בחוות הדעת, ובכלל זה הקבצנות המטרידה את המתפללים, הלינה במקום והרוכלות בו, לא בא על פתרוננו, למעט שיפור מסוים ברמת התחזוקה.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 הודיעה ועדת החמישה כי החליטה שלא לאפשר קבצנות בשטח הציון של הקבר וכי אופן האכיפה נדון "בימים אלה" ומתגבש לכדי תקנון מסודר.

המועצה האזורית הודיעה בתשובתה למשרד מבקר המדינה כי היא פועלת באמצעות משאביה המוגבלים לאכיפת הדין על הרוכלים הפועלים סמוך לקבר רשב"י, אולם במידה רבה הפעולות הינן פעולות סרק שכן רבים מהרוכלים חוזרים זמן קצר לאחר פינוים, ולכן הפתרון לנושא זה הוא הקמת תחנת משטרה במתחם.

משרד מבקר המדינה מעיר כי בד בבד עם פעילות האכיפה מן הראוי להפעיל שירותי רווחה במקום כדי לסייע לאוכלוסייה הנוקת לכך להשתלב במסגרות הולמות.

לדעת משרד מבקר המדינה, פיקוח מדוקדק מצד ועדת החמישה - שהוסמכה כאמור על פי החלטת בית המשפט העליון¹², לנהל את אתר הקבר ולפקח על הפעולות הנעשות בו - וכן מימוש סמכויות אכיפה על ידי המועצה האזורית, מינהל מקרקעי ישראל, המשטרה והממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל, והשלמת מהלך הפקעת המתחם עשויות לסייע להשליט סדר במקום.

2. המועצה האזורית הודיעה בתשובתה למשרד מבקר המדינה כי רשויות השלטון טרם הקצו תקציבים ייחודיים ושוטפים לצורך הקמת מתקנים ותשתיות ראויים ושיקום מתקנים קיימים ביישוב מירון וביישובים הסמוכים הנמצאים בתחום שיפוטה, בפארקים ובשטחים הפתוחים.

משרד מבקר המדינה מעיר כי על הממשלה לגבש מדיניות בדבר מידת מחויבותה לסייע למועצה האזורית לטפל באתר, ולחלופין לאכוף על המועצה האזורית, באמצעות משרד הפנים, למלא את תפקידה.

שר הפנים הודיע במסגרת תשובת משרדו למשרד מבקר המדינה ממאי 2011 כי ועדה בין-משרדית בוחנת את האפשרות להפוך את שטח המתחם לשטח גלילי, אשר ינוהל על ידי רשות ממלכתית נפרדת.

3. במועד ביצוע המעקב לא היו במתחם רשב"י תאי שירותים לבעלי מוגבלות וגם לא יועדה להם חנייה נגישה, ויש בכך כדי לפגוע בכבוד האדם ולחלופין למנוע מבעלי מוגבלות לפקוד את המקום. אתר קבר רשב"י הוא מקום ציבורי, כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998, ולפי סעיף 19 לחוק זה, מקומות ציבוריים קיימים יונגשו בהדרגה. אמנם עדיין לא חלה חובה חוקית להנגיש ולהתאים את השירותים ואת החנייה במקום, אך מן הראוי להסדיר זאת ללא דיחוי ולהיערך כראוי לביקור של בעלי מוגבלות במקום.

מימון תחזוקת האתר

משרד מבקר המדינה ציין בחוות הדעת כי לדברי מנהל ההקדש הספרדי, ההקדש מימן את תחזוקת מבנה רשב"י מתרומות שהתקבלו בקופות הצדקה שהותקנו במבנה. כן צוין כי סמוך למבנה רשב"י

נבנתה ישיבה המנוהלת בידי עמותה הקשורה להקדש הספרדי, ובחדר הכניסה לישיבה, המיועד להדלקת נרות, גבו גבאים מטעם העמותה כספים עבור הישיבה.

המדינה השתתפה בתשלום הוצאות המתחם בלי שהיה בידיה מידע על סך ההכנסות שהגיעו לידי ההקדש הספרדי מקופות הצדקה ואם היה בהן כדי לממן את הפעלת האתר.

המעקב העלה כי ועדת החמישה - שעל פי החלטת בג"ץ הוסמכה להחליט גם בדבר ניהול קופות הצדקה, כספי התרומות והשימוש בהם - קיימה פיקוח על חלק מקופות הצדקה בלבד שכן, הוועדה מתקשה לממש את סמכותה. מלבד זאת רישום ההכנסות מקופות הצדקה שבשליטת ועדת החמישה וההוצאות מכספיהן אינו מבוקר בידי רואה חשבון חיצוני, כמתחייב בגופים ציבוריים, ולכן אינו תואם סדרי מינהל תקין.

הרישום של כספי התרומות למתחם והפיקוח עליהם מקבלים משנה חשיבות לנוכח ההגדלה הניכרת בהקצבת המדינה לתחזוקת האתר - מהשתתפות של כ-120,000 ש"ח בשנת 2007 להשתתפות של כ-6 מיליון ש"ח בשנת 2010.

השליטה על כשבע קופות צדקה באולם הגדול הועברה מההקדש הספרדי לוועדת החמישה. רוב הקופות הללו נעולות בשני מנעולים לשם יישום עקרון הבקרה (הפרדת סמכויות), שלפיו על שני אנשים להיות נוכחים בעת פתיחת הקופות. לדברי מנהל האתר, מפתח אחד נמצא אצלו והאחר נמצא אצל עובד אחר.

בעת המעקב מצא משרד מבקר המדינה כי באחת הקופות חסר המנעול הנוסף. מזכירת הוועדה הסבירה בתשובתה כי אחד המנעולים נשבר ובמהלך הביקורת הוחלף בחדש. עוד מצא משרד מבקר המדינה כי פתחי הקופות פשוטים ומזמינים אינשי דלא מעלי¹³ לנסות ללקט שטרות ומטבעות. מלבד זאת השלטים על הקופות אינם מסבירים שכספיהן מיועדים לתחזוקת המקום, ועל כמה מהקופות אין כל שלט. הקופות מרוקנות כשלוש פעמים בשנה, אך אין מקפידים לרוקןן סמוך לאירועי התרמה גדולים, כגון אירוע ל"ג בעומר, אף שסביר להניח כי באירועים אלו נצבר בהן כסף רב. מכאן שהכסף אינו נאסף במועד לשם השקעתו בפיקדונות הנושאים רווחים עד השימוש בו.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה ציינה הוועדה כי בכוונתה להחליף את קופות הצדקה בחדשות ומאובטחות יותר.

במתחם רשבי"י אין שלטים המבקשים מתורמים פוטנציאלים להעדיף תרומה באמצעות כרטיס אשראי בטלפון או באינטרנט או באמצעות שליחת המחאה, אף שדרכי התרמה אלו עשויות להיות בטוחות ויעילות יותר מאיסוף הכספים מהקופות.

משרד מבקר המדינה ממליץ לשקול לעודד את הציבור לתרום בדרכים חלופיות לפיתוח קבר רשבי"י ומקומות קדושים אחרים ולתחזוקתם. נוסף על כך, ממליץ משרד מבקר המדינה לנוגעים בדבר הן להגביר את תדירות איסוף הכספים הן לשקול חלופות יעילות לאיסוף כספים, בהן שימוש במכונה למיון מטבעות ולספירתם.

מזכירת ועדת החמישה הודיעה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 כי ועדת החמישה החליטה להכין נוסח אחד לשלטים באתר ולציין בהם, בין היתר, דרכי תרומה נוספות.

כאמור, סמוך למבנה רשב"י נבנתה ישיבת רבי שמעון בר יוחאי, המנוהלת בידי עמותת התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי, הקשורה להקדש הספרדי. בחדר הכניסה לישיבה, המיועד להדלקת נרות (להלן - חדר ההדלקה)¹⁴, גובים גבאים מטעם העמותה כספים עבור הישיבה. עד בנייתה של ישיבת בר יוחאי בשנת התשמ"ז (1987) שימש חדר ההדלקה בית מדרש.

בחדר ההדלקה מוצבות חמש קופות צדקה, המשמשות את העמותה או את גבאי הצדקה הראשי. לא נרשם על כל הקופות מהו ייעוד הכסף.

באתר הקבר מוצבות קופות צדקה נוספות שאינן בשליטת ועדת החמישה: בהכנסת אורחים פרלמטר-קרליבך, בהכנסת אורחים שניצר וצמוד לבית הכנסת אטדגי.

לדעת משרד מבקר המדינה, קיומן של קופות צדקה שאינן בפיקוח ועדת החמישה אינו עולה בקנה אחד עם החלטת בית המשפט העליון שהפקידה בידיה את סמכות ההחלטה בנוגע לניהולו של האתר כאמור.

פיתוח סביבתי ובטיחות המבקרים

בחוות הדעת צוין כי הדרך המוליכה למתחם הקבר לא תוחזקה כראוי: היא הייתה מלוכלכת ומוזנחת ולא הלמה מקום קדוש שפוקדים אותו אלפי אנשים.

המעקב העלה כי ניכרת הזנחה מסביב למתחם ודרך הגישה עדיין אינה מתוחזקת כראוי. אמנם מקצתה מרוצפת באבנים משתלבות, אך יש בה מהמורות. נוסף על כך, השלטים בעברית אינם מספקים ואין שלטים בשפות אחרות.

עוד צוין בחוות הדעת כי מאחר שמאות מבקרים נמצאים במבנה רשב"י בו בזמן, הוא עלול לשמש מטרה לפעולות איבה וכי נמצא שבכניסות למבנה לא הוצבו אנשי אבטחה, שתפקידם לבדוק את המבקרים כדי למנוע ניסיונות לפגוע בציבור.

בעת המעקב סיירו נציגי משרד מבקר המדינה במקום ומצאו כי לא נעשה דבר בעניין זה, חוץ מהצבת מחסום בכניסה לכפר מירון. לדעת משרד מבקר המדינה, מן הראוי לבחון את האפשרות להחיל על האתר את החוק להסדרת הביטחון בגופים ציבוריים, התשנ"ח-1998, המחייב גופים ציבוריים לפעול על פי הנחיות משטרת ישראל.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה ציינה ועדת החמישה כי "במסגרת התב"ע החדשה יש בכוונת יו"ר הוועדה לקדם את גידור האתר כולו להגברת הביטחון והשליטה. כמו כן רכש משרד התיירות מערכת מצלמות במעגל סגור אשר בימים אלה מתבצעת היערכות בשטח להתקנתה".

14 מבנה בעל חדר אחד שנבנה בשנת 1928 מתרומת יוצאי הודו וסינגפור.

הסברה

באתר לא נמצאו שלטים או אמצעי הסברה אחרים המספרים על תולדות רשב"י או על תולדות המבנה. בתשובת משרד התיירות ממאי 2011 נאמר כי אין בכוונת המשרד לפעול כדי להציג באתר הסבר כתוב או מצגת על תולדות רשב"י וכונו, על תולדות המתחם ועל תולדות רבנים אחרים שנקברו באזור מפני שחוגים דתיים סבורים שהדבר עלול לפגוע בקדושת המקום.

משרד מבקר המדינה מעיר כי השיקולים בדבר ההסברה באתר צריכים להידון בישיבות ועדת החמישה, המייצגת מגוון קהלים בעלי צביון דתי שלהם עניין באתר.

ההיערכות להילולת רשב"י בל"ג בעומר ולאירועים גדולים אחרים במתחם

חוק הבטיחות במקומות ציבוריים, התשכ"ג-1962, קובע ששר הפנים, בהתייעצות עם שר המשטרה (כיום השר לביטחון פנים), רשאי להתקין תקנות ובהן הוראות לאספות במקומות קבועים או במקומות מזדמנים, בין היתר בענייני עזרה ראשונה, כיבוי דלקות ומניעתן ועוד. תקנות הבטיחות במקומות ציבוריים (אסיפות), התשמ"ט-1989, חלות על אספות שמספר המשתתפים המשוער בהן הוא 200 או יותר.

שירותי רפואה

בחוות הדעת צוין כי במהלך השנה מתקיימים במתחם רשב"י אירועים נוספים על הילולת ל"ג בעומר שמספר המשתתפים בהם מחייב, על פי התקנות, להציב במקום צוותים רפואיים - למשל, אירוע ז' באדר, שמגיעים אליו כ-40,000 איש, ואירועים בראשי חודשים ובחול המועד, שמגיעים אליהם אלפי מבקרים. לדברי נציגי מד"א, שהובאו בחוות הדעת, שום גורם לא הזמין את שירותיו של מד"א לאירועים אלה. מכאן שהתקיימו במתחם אירועים רבי משתתפים, הכרוכים בסיכון גבוה, בלא נוכחות של צוותים רפואיים.

במעקב נמצא כי ההיערכות של מד"א ושירותי הבריאות להענקת שירותים באתר עדיין לוקה בחסר. בשבת אין רופא באתר, ובל"ג בעומר תלוי מד"א במנהלי אחת הישיבות הסמוכות למקום, שבסופו של דבר הקצו מקום לתחנת מד"א. יתרה מכך, האיש הפועל באתר מטעם מד"א עושה זאת בהתנדבות, ושירותי ההצלה תלויים ברצונו הטוב.

משרד מבקר המדינה ממליץ לבחון את האפשרות להסדיר מתן שירותי רפואה באזור מתחם רשב"י כדי לשרת את הציבור הרב של המבקרים והמתפללים וכן לבחון את האפשרות להעסיק בשכר את מי שמופקד על שירותי ההצלה במקום.

ועדת החמישה ציינה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 כי בו' באדר מוזמן דרך קבע אמבולנס וכי המדינה לא מקצה לכך כספים עבור הימים האחרים.

משרד מבקר המדינה מעיר כי מדי שנה בשנה מקצה המדינה כ-12 מיליון ש"ח הן לתחזוקת האתר הן להילולת ל"ג בעומר, מלבד התרומות המתקבלות. ועדת החמישה מוסמכת להקצות את הכספים ולהחליט על אופן הקצאת הכספים ובכלל זה שירותי הרפואה.

הקמת תחנת משטרה

לדעת משרד מבקר המדינה, הקמת תחנת משטרה באזור חיונית להבטחת השמירה על הסדר הציבורי ועל המתפללים במשך כל השנה.

ביוני 2010 שלח היועץ לסגן ראש הממשלה ושר הפנים, אלי ישי, מכתב ליו"ר ועדת הכספים של הכנסת, הרב משה גפני, ובו ציין כי שר הפנים הנחה את הוועדה המחוזית צפון לקדם את התכנית שהוכנה לאתר רשב"י בנושאי תחבורה, בטיחות, חניונים ושיקום האתר וכי השר קיים כמה דיונים למעקב אחר קידום הפרויקט.

בדיון שקיימה הוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת בנובמבר 2010 מסרה מזכירת ועדת החמישה כי תכנית בניין העיר, שעל פיה בין היתר יוקצה שטח ציבורי להקמת תחנת משטרה (התכנית בהכנה זה כעשר שנים), מונחת על שולחנו של שר הפנים אלי ישי לחתימה.

בדצמבר 2010 ציינה ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת שהיא פונה למשרד הפנים בבקשה לאשר את תכנית המתאר, המונחת על שולחנו של שר הפנים.

בדיון שהתקיים באפריל 2011 בנושא ההיערכות לאירועי ל"ג בעומר אמר הממונה על מחוז הצפון במשרד הפנים כי סוגיות התב"ע מונחות על שולחנו של שר הפנים זה חצי שנה ולשר הפנים יש השגות עליהן.

לדעת משרד מבקר המדינה, קידום התכנית שתאפשר הקמת תחנת משטרה באזור הוא חיוני ביותר, ולכן יש לדון בה בנפרד מן התכנית הכללית לבניין עיר ולאשרה אלתר.

שירותי כבאות

בחוות הדעת צוינו גם ליקויים הנוגעים לשירותי הכבאות: במתחם רשב"י היו אתרים לא תקינים שנפתחו ללא אישור שירותי הכבאות; מבנים ואוהלים שהוקמו לרווחת הציבור (ארבעה מבנים ואוהלים להכנסת אורחים) חשפו את הציבור לסכנה, והמועצה האזורית לא פעלה להודיע לציבור על הסכנות הטמונות בביקור במתחם; מהנדס המועצה האזורית לא פעל למציאת פתרונות לבעיות שעליהן התריע מפקד שירותי הכבאות; ושירותי הכבאות נתנו לגורמים באתר הנחיות בנושא עמידות אש לגבי חלקים במבנה בלבד.

משיחה שקיימו נציגי משרד מבקר המדינה עם מפקד שירותי הכבאות באוקטובר 2010 עלה כי בשנת 2010 שופרה ההיערכות לל"ג בעומר בכל הנוגע לבטיחות מפני אש. עם זאת באוקטובר 2010 הוא שלח למרכז לפיתוח מקומות קדושים מכתב התראה ובו פירוט ליקויים שהתגלו באתר הקבר ודרישה לתיקונם.

במכתב ששלח מפקד שירותי הכבאות למשרד מבקר המדינה באפריל 2011, לפני הילולת ל"ג בעומר התשע"א, צוין כי כמה מן הדרישות של שירותי הכבאות לא מולאו ואלו עיקריהן: על הרשות המקומית להפנות גופים המקימים מבנים או מתקנים זמניים לשירותי הכבאות לצורך קבלת הוראות בטיחות ואישורים, ואין לאפשר את הצבתם של מבנים יבילים במתחם רשב"י ללא היתר.

במכתב ששלח מפקד שירותי הכבאות למשרד מבקר המדינה ביוני 2011, לאחר הילולת ל"ג בעומר התשע"א, הוא ציין, בין היתר, כי במתחמי האוהלים שהוקמו באתר חסרו ברזי שרפה לצורך תפעול עמדות כיבוי וכי לולי עופות ביישוב מירון הוסבו למקומות לינה. כמו כן נכתב כי במהלך האירוע התחילה אחת הטריבונות לקרוס, והיה צורך מידי לפנות אזרחים מהמקום. הפינוי נעשה בסיועו של קצין כיבוי שמעון דדון, שטיפס באומץ לב על הטריבונה ששקעה ופעל ביחד עם כוחות המשטרה כדי למנוע אסון כתוצאה מקריסה אפשרית של הטריבונה.

משרד מבקר המדינה מעיר כי על ועדת החמישה להפיק את מלוא הלקחים מאירועי ל"ג בעומר ובכלל זה אלה שמצוינים במכתבו של מפקד שירותי הכבאות.

ניהול אירוע ל"ג בעומר

בחוות הדעת צוין בין היתר כי משנת 1998 משמש המרכז הארצי לפיתוח המקומות הקדושים גוף מארגן ומתאם בין כל הגורמים הפועלים באזור בל"ג בעומר ובהכנות לקראתו. סמוך למועד אירוע ל"ג בעומר התשס"ח הוציאה המועצה האזורית צו הפסקה מינהלי לגורמים הפועלים במתחם משום שאירוע ל"ג בעומר מתנהל ללא רישיון. לדברי המשטרה באירועים גדולים אחרים (מופעים, ירידים, פסטיבלים ועוד) קיים אמרן הדואג לכל הסידורים הדרושים לקיום האירוע והוא הכתובת לכל פנייה של גורם ממלכתי, בניגוד לאירוע ל"ג בעומר שבו האחראיות לקיומו מוטלת על משטרת ישראל.

המעקב העלה כי ההיערכות לל"ג בעומר שופרה. עם זאת הרשויות המוסמכות ובראשן ועדת החמישה לא הטילו על גורם כלשהו את האחראיות לארגון אירועי ל"ג בעומר ולא יחדה תשומת לב מספקת לאירועים רבים אחרים המתקיימים במקום במשך השנה.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מפברואר 2011 ציין מנכ"ל המרכז לפיתוח המקומות הקדושים כי "המרכז הוא גוף מתאם ומלווה של הילולת ל"ג בעומר אך בשום פנים ואופן אינו אחראי ומפיק היות ומדובר באירוע ספונטני דתי השואב אליו מאות ואלפים ללא קשר עם מפיק זה או אחר".

יו"ר ועדת החמישה צירף לתשובתו למשרד מבקר המדינה מכתב ששלח לו שר התיירות בדצמבר 2009, ובו מטיל עליו השר לפקח על ההכנות להילולה בל"ג בעומר. מזכירת ועדת החמישה הוסיפה בתשובתה כי ידי ועדת החמישה ככולות מבחינת השליטה על קיום האירוע והוועדה אינה מפיקה אותו אלא מתאמת בין הגורמים בשיתוף המרכז הארצי לפיתוח המקומות הקדושים במטרה למזער ככל שניתן את הנוזקים הפוטנציאליים.

משרד מבקר המדינה מעיר כי אמנם הילולת רשב"י בל"ג בעומר היא אירוע דתי המתקיים "ללא קשר עם מפיק זה או אחר", אולם מאחר שהוא מתקיים מדי שנה בשנה ומתוכנן על ידי הגורמים האחראים לפרטי פרטים, אין לראות בו אירוע ספונטני ויש להיערך אליו. על כן הגוף האחראי לאירוע זה, כמו לכלל העניינים הנוגעים לקבר רשב"י, הוא ועדת החמישה או גוף שהוסמך לכך מטעמה.

תחבורה בל"ג בעומר

בחוות הדעת צוין כי תשתיות הדרכים אינן מספקות: הכבישים ושבילי הגישה היו צרים ולא התאימו לקליטת מאות אלפי האנשים המבקרים באתר. נציגי מעצ - החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ - הסבירו למשרד מבקר המדינה כי בעבר תוכנן מעבר תת-קרקעי להולכי רגל ליד כביש הגישה, אך הפרויקט לא יצא אל הפועל.

משרד מבקר המדינה העיר כי על משרד התיירות, משרד התחבורה, מעצ והמשרה להכין תכנית כוללת לשיפור מערך התנועה במירון ולבצעה.

עוד צוין בחוות הדעת כי על גורמי התכנון והביצוע - בכללם המועצה האזורית, מעצ, רשות הטבע והגנים,¹⁵ מינהל מקרקעי ישראל, מושב מירון, משרד התיירות וכוחות הביטחון וההצלה - להכין בדחיפות תכנית לשיפור דרכי הגישה למתחם רשב"י וממנו בשעת חירום. הובהר כי סוגיה זו נוגעת לחיי אדם, ולכן יש להמשיך בפיתוח התשתיות באזור המתחם.

בעקבות הביקורת הוקם מעבר תת-קרקעי להולכי רגל, המקל במידה ניכרת את תנועת כלי הרכב לאתר, ושופרו עניינים נוספים. משרד התחבורה הפעיל גם שאטלים כדי לאפשר את ההגעה מהחניונים המרוחקים. עם זאת טרם בוצעה תכנית כוללת לשיפור מערך התנועה במירון, שבכללה הרחבת כבישי גישה צרים ושדרוג הדרכים הקיימות, כדי לאפשר תנועה חופשית של כלל כלי הרכב - ובייחוד רכב הצלה - באירועים רבי משתתפים.

מבנים יבילים

בחוות הדעת של משרד מבקר המדינה צוין כי סמוך לל"ג בעומר מוקמים מסביב למתחם אוהלים וכן מוצבים שם מבנים יבילים ומכולות לשימוש המבקרים בעת ההילולה. בעליהם של כמה מהמבנים הללו חיברו אותם לתשתיות המים במקום והתקינו צינורות להזרמת מי ביוב מהמבנים לשטחים פתוחים, שעלוה לגרום לזיהומים, לריחות רעים, להתפרצות מחלות ולפגיעה במי התהום. כמה מבעלי המבנים היבילים חיברו אותם גם לתשתיות החשמל או הפעילו גנרטורים, המרעישים ומזהמים את האוויר. החיבורים למערכות המים והחשמל נעשו ללא היתר, ללא תשלום וללא פיקוח וגרמו לבזבזו כספי הקופה הציבורית.

משרד מבקר המדינה המליץ למועצה האזורית ולגורמים הנוגעים בדבר כי לקראת ל"ג בעומר התשס"ט תוסדר הצבת המבנים היבילים ולכל מבנה יוקצה שטח שבו יהיה אפשר להתחבר לתשתיות הנחוצות לשהייה במקום, בדומה למקובל בשטחי קמפינג המיועדים לנופש. כן נכתב בחוות הדעת כי אם לא תימצא דרך להסדיר את השהייה במקום, מן הראוי למנוע הצבת מבנים יבילים באזור מתחם רשב"י.

המעקב העלה כי מצב דברים זה לא השתנה, ובניגוד להמלצת מבקר המדינה, לא הוקצה לכל מבנה שטח להתחברות מסודרת לתשתיות.

המועצה האזורית הודיעה בתשובתה למשרד מבקר המדינה כי "באופן כללי יש ליזום תכניות רלוונטיות לאזור היישוב מירון... אולם גם דבר זה כרוך בתקציבים".

כאמור, משרד מבקר המדינה מעיר כי על הממשלה לקבוע את מידת מחויבותה לסייע למועצה האזורית לטפל באתר, ולחלופין לאכוף על המועצה האזורית, באמצעות משרד הפנים, למלא את תפקידה.

סיכום

מתחם רשב"י הוא האתר הקדוש ליהודים השני בגודלו מבחינת מספר המבקרים היהודים. מאז פרסום חוות הדעת של מבקר המדינה בשנת 2008 חלו בו שיפורים, אולם עדיין ניכרות בו בעיות הנוגעות לניהול, לפיקוח ולאכיפת החוק.

לדעת משרד מבקר המדינה, פיקוח מדוקדק מצד ועדת החמישה - שהוסמכה על פי החלטת בית המשפט העליון, לנהל את אתר הקבר ולפקח על הפעולות הנעשות בו - וכן מימוש סמכויות אכיפה על ידי המועצה האזורית מרום הגליל, מינהל מקרקעי ישראל, המשטרה והממונה על המקומות הקדושים ורב הכותל, והשלמת מהלך הפקעת המתחם עשויים לסייע להשליט סדר במקום.

על הממשלה לקבוע את מידת מחויבותה לסייע למועצה האזורית לטפל באתר, ולחלופין לאכוף על המועצה האזורית, באמצעות משרד הפנים, למלא את תפקידה.

על ועדת החמישה לעודד שיתוף פעולה בין מוסדות המדינה ובין ארגוני החסד והדת הפועלים במקום, כדי לנצל את היתרונות של המגזר הממשלתי ושל הארגונים הפועלים ללא כוונת רווח לניהול אפקטיבי ולפתרון הבעיות הקיימות. כך יתאפשר מתן שירות ראוי לציבור המבקרים הגדול באתר דתי זה.

